

❖ An Lúibín ❖

13 Meitheamh 2017

An chaint sa rang

Bhíomar ag caint le múinteoir teanga in Melbourne, bean atá ag múineadh Síneise do dhaltaí óga i scoil phríobháideach le tamall mhaith de bhlianta. Ní bhacann sí le gramadach fhoirmiúil ná le ceachtanna scríofa: múintear na páistí le caint, comharthaí agus cluichí. Agus tá toradh iontach ar an obair. Tagann an chaint go réidh leis na daltaí agus bhaineann siad sult go deo as na ceachtanna. Modh teagaisc é ar féidir fónamh a bhaint as le teanga ar bith, ach in Melbourne (agus san Astráil i gcoitinne) is annamh a úsáidtear é, go háirithe i scoileanna ‘poiblí’ stáit. É ina leigheas ar an locht mhór atá ar mhúineadh na dteangacha sa tír seo agus ina lán tiortha eile: neamhshuim sa teanga labhartha agus an iomarca béime á chur ar rialacha tuirsiúla. Tá na rialacha ann agus ní mór tabhairt faoin ngramadach ag pointe éigin, agus i dtús báire caithfear rud beo bríomhar a dhéanamh de theanga, rud a bhféadann páistí taitneamh agus aoibhneas a bhaint as.

Ní chuirfidh an scéal seo iontas ar aon duine a bhfuil taithí aige ar na bealaí is nua agus is éifeachtaí chun daltaí a chur ag labhairt teanga eile. San Astráil is coitianta an rud é do dhalta staidéar a dhéanamh ar theanga (an Fhraincis, abair) leis na blianta fada agus a bheith i bponc nuair a bhaineann an teaghlach Páras amach. Tá gá againn anseo le teangacha Áiseacha, agus ní deacair an Indinéis a mhúineadh mar a mhúineann an bhean úd an tSínis. Tríd is tríd, ní chuimhnítear ar é a dhéanamh: tá greim docht na seanmhodhanna ar aigne an chórais.

Ba dheacair gan tagairt a dhéanamh do mhúineadh (i.e. do mhímhúineadh) na Gaeilge agus an scéal seo a chíoradh. Is minic a mholtar in Éirinn go mbainfí tairbhe as bealach ar fónamh (an bealach úd thuas) sna bunscoileanna. Ach dhéantar dearmad ar an bhfadhb is mó: tá líon na múinteoirí líofa ag dul i laghad, agus níl aon soláthar déanta chun an líon sin a mhéadú. (Tá an ganntanas céanna ann maidir le fisic, teangacha iasachta agus cúpla ábhar eile, agus ní fearr an scéal anseo ná ansiúd.) Níl aon chóras ann go fóill a dhéanfadh deimhin de go bhfuil cainteoirí líofa ag teacht amach as na coláistí – a mhalairt ar fad.

Is iontach an rud é teanga eile a bheith ar do thoil agat. Nochtadh saoil nua é agus leathnú samhlaíochta. Agus níl duine ar bith ann nach féidir leis an sprioc sin a bhaint amach. Níl le déanamh anois ach an méid a áitiú ar na scoileanna.

Códmhalartú na manach

San Ísiltír is iomaí duine a aistríonn gan dua idir Ollainnis agus Béarla, agus sa 19ú haois is minic a dhéanadh uaisle na Rúise an rud céanna le Rúisis agus Fraincis. Tá scoláire Ollannach tar éis a dhéanamh amach go raibh máistreacht ag manaigh mhéanaoiseacha ó Éirinn ar an gcódmhalartú céanna agus iad ag aistriú idir Gaeilge agus Laidin.¹

Rinne Nike Stam taighde PhD ar *Féilire Óengusso (Féilire Aonghusa)*, dán fada de chuid an 9ú haois agus liostaí naomh ann a cailleadh ar laethanta áirithe. D’fhágadh manaigh nótaí ar imeall na lámhscríbhinní agus scrúdaigh Stam feidhmiú an chódmhalartaithe iontu. Thaispeáin sí gur áis a bhí i gceist agus gur minic a bhaintí feidhm aisti chun béim a chur ar chuid den téacs. Sa sampla thíos úsáidtear Laidin chun géarchuntas mínithe a thabhairt ar théacs faoi Naomh Balbhina.

¹ <https://phys.org/news/2017-06-bilingualism-mediaeval-irish-scholars-akin.html>. Féach freisin

<https://archive.org/details/martyrologyofoen29oenguoft> (an téacs) agus <https://martyrologyfoengus.wordpress.com/about/>.

baluina uirgo 7martir. t commad hí baluina .i. bicsech ochill bicsechi in huib maccuáis mide. s non est uerum.

Maighdean agus mairtíreach í Balbhina; nó Balbhina eile í, i.e. Bicseach ó Chill Bhicsí in Uíbh Mhac Uais; ach ní fíor sin.

D'fhéadfadh an códmhalartú titim amach de thimpiste, dá spreagfadh focal áirithe manach chun scríobh i dteanga eile. Agus d'fhéadfadh úsáid an dá theanga stádas na manach a léiriú mar dhream ar leith.

Guth na ndaoine

Is iomaí snáithe chainte atá le fáil ar an suíomh díospóreachta Reddit, agus, ní nach ionadh, tá ceann nó dhó le fáil faoin bhfuath a bhí ag daoine don Ghaeilge agus iad ar scoil.

Dúirt duine amháin nach mbeadh Gaeilge aige murach Coláiste Lurgan. Roimhe sin bhí gráin aige ar an teanga. Ansin bhain sé an coláiste amach – ‘suddenly hot girls were speaking Irish’. I gceann trí seachtaine bhí sé beagnach líofa. An chaint aige, cé nach raibh an scríobh i gceart aige, agus na múinteoirí ar scoil gan fónamh fós. Dúirt sé gurbh é sin an dóigh chun suim a chothú sa teanga: ‘Make it interesting at a personal level’. Nár mhaith an rud é, mar shampla, sraith ar nós ‘Game of Thrones’ a dhéanamh i nGaeilge agus aird an phobail uirthi toisc í a bheith go hiontach inti féin, beag beann ar an teanga.

Dúirt duine eile gur mór ab fhiú Gaeilge a fhoghlaim, ach nach raibh meas ar bith aige ar an modh teagaisc: ‘I hate vehemently the way it was 'taught' in school - the absolute waste of the hours and hours of my life to no avail’. Bhí rannpháirtí eile ar aon intinn leis; ba bhreá leis an teanga ach bhí an teagasc thar a bheith go dona. Dúirt sé gur chaith sé aon mhí dhéag sa tSeapáin agus go raibh a cuid Seapáinise chomh maith anois lena chuid Gaeilge, teanga ar thug sé trí bliana déag á foghlaim.

Mhol duine de na rannpháirtithe gaelscoileanna a dhéanamh de scoileanna nua. Cuir an chaint chun tosaigh agus déan ábhar roghnach den teanga san Ardeist ach cuir cúig phointe dhéag de bhreis leis. Fág an litríocht ag an rannóg onóracha. Beidh Gaeilge ar fónamh ag leath na ndaltaí ar a laghad ag fágáil na scoile dóibh. Cuir i bhfad níos mó cláir Ghaeilge ar an raidió agus eile chun go gcloiseann neart daoine gach lá í: ‘Irish will start a proper comeback within 20 years’.

Tá an ceart, is dócha, ag an té a dúirt gur mhór an bótún é cúram na teanga a fhágáil faoin Stát, toisc gur fhág an Stát gan bhrí í, tríd is tríd, agus nár chuir sé in iúl go soiléir do na páistí cén fáth ab éigean dóibh í a fhoghlaim.

Arís agus arís eile luadh an tábhacht a d'fhéadfadh a bheith le múinteoirí díograiseacha a raibh cion acu ar an nGaeilge – múinteoirí atá gann go leor.

Gaeilgeoirí i státseirbhís na hÉireann

Gearán a chloistear go coitianta ag Gaeilgeoirí in Éirinn gur ar éigean is féidir a leithéidí féin a fháil sa státseirbhís. Má ghlaonn tú ar an Roinn (ar Roinn ar bith) ní bhfaighidh tú aon fhreagra mura freagra Béarla é. B'fhéidir go mbeadh leigheas éigin ar an scéal anois. Tá sé fógartha go bhfuil leasú le déanamh ar an Acht Teanga agus comórtais ar leith a bheith ann do Ghaeilgeoirí i rith gach babhta earcaíochta, comórtais a eagróidh an tSeirbhís um Cheapacháin Phoiblí.

Maidir le poist eile sa státseirbhís, ní mór d'Aire na Gaeltachta rialachán a dhéanamh maidir le comórtais earcaíochta, agus bheadh air dul i gcomhairle leis an Aire Caiteachais Phoiblí agus aon Aire nó ceannaire a mbeadh baint acu leis an scéal.

Is éard is aidhm don reachtaíocht nua 20% d'earcaigh nua sa tseirbhís phoiblí a bheith ina nGaeilgeoirí agus an céatadán céanna a bheith sa státseirbhís go buan feasta. Bheidh grúpa comhairliúcháin ann a chuirfidh comhairle

ar an tSeirbhís um Cheapacháin Phoiblí maidir leis an gcuspóir nua. Is é an tAire a shocródh cá rachadh na cainteoirí úd – cúis achrainn eile, b'fhéidir.

Dinnseanchas: scéal eile a chuaigh as cuimhne

Tá na dánta meánaoiseacha dinnseanchais lán de thagairtí do scéalta nach bhfuil a leaganacha iomlána ar fáil anois ach a bhí an-sean fiú ag an am. Orthu sin tá dán dar teideal 'Faffand' a luaitear le Fulartach agus a mhíníonn an bhrí atá le hainm abhann a dtugtaí 'Aighe' uirthi.² Déantar tagairt don taoiseach Brogaidh, dá bhean Libhir agus dá gclann – a mac Faifne agus a n-iníon Aighe. Is í cinniúint Aighe atá i gceist sa sliocht seo.

Faffand

Fulartach (?) *cecinit*.

1. Broccaid brogmar co n-gnám gíall
do chiniud gorm-glan Galían,
dó ba mac Faifne in file,
ní gó taichme tiug-mire.
2. Ba hí máthair in maic maiss
Libir ind láthair lond-braiss;
ingen dóib in dían dírmach
ind Aige fhíal il-gnámach.
3. Oll-mass in cethrur cáem cass;
ba clethchur sáer co sognass;
athair is máthair co n-áib,
ingen is bráthair bláth-cháin.
4. Tucsat na siabra side-
nír gním tiamda téithmire-
delbsat i n-deilb láig allaid
Aigi sáir co serc-ballaib.
5. Roshír h-Érinn or i n-or
re cach n-albín rúad rogor,
corchúardaig Banba m-brethaig
co calma fo chaém-chethair.
6. Tarnic a gním is a gal,
fríth sund co sír a sernad;
tucsat i m-brianna i m-bine
fianna Meilgi Imlige.
7. De-sin atá Aige úar
for sruth in maige, mét snúad;
ó roscráided cen chuisle,
rosdáiled ar dían-uisce.

---

² <http://celt.ucc.ie/published/G106500B/index.html>

Brogaidh cumhachtach a ghabhadh giall, de chine gormghlan Gailian, bhí Faifne an file ina mhac aige; ní bréag í an chuimhne atá ann ar a mhíre dhéanach.

Ba í máthair an mhic mhaisiúil Libhir na díograise fuinniúla; ba í a n-iníon an bhean mhear dhíormach, Aighe fhial ilghníomhach.

Ba shármhaisiúil an ceathrar caomh cas; ba mhuintir uasal iad agus iad dea-bhéasach, athair agus máthair álainn, iníon agus deartháir a bhí bláthchaoín.

Thug na síofraí sí fúthu (níor ghníomh lag mire é); rinne sí eilit d'Aighe uasal na searcbhall.

Chuaigh sí trasna na hÉireann ó thrá go trá roimh gach conairt láidir an-ghéar, agus thug cuairt Bhanba na mbreithiúna go calma ceithre huaire caomha.

Tháinig deireadh lena gníomh agus lena gaisce, anseo a rinneadh í a leagan; stróic siad ina bliúirí san éagóir í, fianna Mheilí Imlí.

De sin a thugtar Aighe fhuar ar shruth na má ildathaí, ó crádh gan trócaire í agus ó dáileadh ar an uisce dian í.

Sliocht as Uiliséas James Joyce

Rinne James Joyce staidéar ar an nGaeilge agus is dócha gur bhain sé úsáid aisti mar fhoinsé in Finnegans Wake. Tá daoine ann agus glacann col éigin leis an imeartas focal, leis an stíl agus leis an mbraithstint i mórshaothair an tSeoighigh, cé go n-admhóidís go bhfuil sainiúlacht agus éagsúlacht iontach sna saothair chéanna. Tá dream eile ann a fháiltíonn go hiomlán roimh aigne an údair, agus dream a bhaineann sult as Bloomsday ach nach léifeadh focal ar bith dár chuir an Seoigheach ar pár.

Cén fáth nár cuireadh Gaeilge ar Uiliséas? Cúis gháire an cheist sin, b'fhéidir - cé léifeadh i nGaeilge é agus Bearla aige? Mar sin féin, cuirtear Gaeilge ar shleachta éigin ó am go chéile le spéis nó le spórt, agus tá iarracht eile (gan údarás) le fáil san eagrán seo de An Lúibín. Tá séasúr Bloomsday tagtha orainn agus seo sliocht é ó thús an úrscail: tá Stiofán Dedalus, duine de na príomhcharachtair, ag baint cúpla pingin as an múinteoireacht, agus tugann sé tomhas le fuascailt don rang.

Foilsíodh leagan den aistriúchán seo in An Lúibín sa bhliain 2005. Tarraingíodh é as Ulysses, Penguin, lgh 33-35.

-Seo an tomhas, arsa Stiofán.

Scairt an coileach
Bhí an spéir gorm
Bhí cloig na spéire
Ag bualadh a haon déag
Is mithid don anam seo
Dul ar neamh uainn

-Céard é sin?

-Céard é, a mháistir?

-Arís, a mháistir. Níor chualamar é.

Leath a súile agus na línte á rá arís. Bhí tost ann, agus dúirt Cochrane:

-Cén fhuascailt atá air, a mháistir? Tá sé róchrúa.

Dúirt Stiofán agus tochas ina scornach:

-An madra rua ag cur a sheanmháthar faoi bhun tor cuilinn.

D'éirigh sé ina sheasamh agus rinne scairt neirbhíseach gháire, agus bhí an díomá mar mhacalla ina scairteanna féin.

Bhuail maide an doras agus ghlaoih guth sa phasáiste:

-Haca!

Scar siad lena chéile, ag snámháil i ndiaidh a dtaoibh as na binsí, á léim. Bhí siad imithe gan mhoill agus ón seomra tranglainn tháinig gliogarnach na gcamán agus torann a mbuataisí agus a dteangacha. Ar Sargent amháin a bhí moill agus dhruid sé aníos go mall, ag taispeáint cóipleabhar oscailte. Léirigh a cheann aimhréidh agus a scrogall tanaí cé chomh neamhullamh is a bhí sé agus trína speaclaí smúitiúla d'fhéach súile laga suas go himpíoch. Ar a leiceann murtallach mílítheach bhí smál bog dúigh a raibh dealramh dáta air agus é chomh nua agus chomh tais le leaba sheilide. Shín sé uaidh a chóipleabhar. Bhí an focal Suimeanna scríofa ar an mbarrlíne. Bhí fiarfhigiúirí thíos faoi agus síniú cam le lúbanna dalla agus smúit ag bun an leathanaigh. Cyril Sargent: a ainm agus a shéala.

-Dúirt an tUasal Deasy liom iad a scríobh amach arís, ar seisean, agus iad a thaispeáint duit, a mháistir.

Theagmháil Stiofán le ciumhais an leabhair. Mí-éifeacht.

-An féidir leat iad a dhéanamh thú féin?

-Ní féidir liom, a mháistir.

Gránna agus gan aird: scrogall tanaí agus ceann aimhréidh agus smál dúigh, leaba sheilide. Ach thug duine éigin grá dó agus d'iompair ina baclainn agus ina croí é. Murach ise shatlódh fuadar an tsaoil air, seilide brúite gan chnámha. Bhí cion aici ar a chuid fola laige uisciúla a taoscadh óna fuil féin. An raibh an scéal mar sin i ndáiríre? An t-aon fíor-rud amháin sa saol? Columbán taghdach agus é díograiseach ar son Dé, ar scaradh gabhail ar chorp spréite a mháthar. Í ar shlí na fírinne: Cnámharlach creathach craobhóige a dódh sa tine, boladh rósadhmaid agus luatha fliche. Tharrtháil sí ón tsatail é agus d'imigh, agus ba ghearr a raon. Anam bocht a chuaigh abhaile: agus ar an sliabh faoi rince na réaltaí bhí madra rua, géarbholadh na creiche ar a fhionnadh, a shúile gan trócaire, é ag baint, ag éisteacht, ag baint, ag éisteacht, ag baint agus ag baint.

Ina shuí lena thaobh dó d'fhuascail Stiofán an fhadhb. Thaispeáin sé le hailgéabar gurbh é seanathair Hamlet é Taibhse Shakespeare. Sargent ag amharc go ceistitheach trí fhianspleáclaí. Gliogarnach na gcamán sa seomra tranglainn: buille toll liathróide agus glórtha ón bhfaiche.

Samhailchomharthaí ag déanamh damhsa mall muiriseach trasna an leathanaigh, le litreachta a gcleamaireachta, caipíní aite orthu a bhí déanta de chearnóga agus de chiúbanna. Tugaigí lámh dá chéile, téigí trasna, umhlaigí d'bhur bpáirtí: mar sin: diabhailíní as samhlaíocht na Múrach. Iad imithe freisin ón saol, Averroes agus Moses Maimonides, fir a bhí dorchá ina ndealramh agus ina ngothaí, ag soilsíú thaobh doiléir an tsaoil ina scátháin sciúla, dorchadas ag lonnú sa ghile agus gan tuiscint ag an ngile air.

-An dtuigeann tú anois? An dtig leat an dara ceanna oibriú amach duit féin?

-Tig liom, a mháistir.

Chóipeáil Sargent na sonraí le strócanna fada foscúla. É ag súil i gcónaí le focail chúntacha, a lámh ag bogadh na samhailchomharthaí neamhshocra go dílis, agus luisne lag náire ag preabadh ar chúl an chraicinn mhurtallaigh. Amor matris: ginideach suibíochtúil agus oibiachtúil. Lena cuid fola laige agus lena cuid bainne mheadhg-ghéir a chothaigh sí é agus í ag ceilt a bhindealán ar an saol. Bhí dealramh agam leis, na guaille silte, an chiotaíl seo. Tá m'óige ag cromadh le m'ais. Í rófhada uaim le mo lámh a leagan ann uair amháin, fiú go héadrom. Is fada uaim í agus tá a óige féin chomh rúnda lenár súile. Rúin thostacha dhúra ina suí i bpáláis dhorchá ár gcroíthe: rúin atá tuirseach dá dtíorántacht: tíoránaigh a d'fháilteodh roimh threascairt. Bhí an tsuim déanta.

-Tá sí an-simplí, arsa Stiofán agus é ag éirí.

-Tá, a mháistir. Go raibh maith agat anois, arsa Sargent.

Thriomaigh sé an leathanach le páipéar tanaí siúite agus thug a chóipleabhar ar ais go dtí a dheasc.

-Tá sé chomh maith agat do chamán a fháil agus dul amach go dtí an chuid eile, arsa Stiofán agus é ag leanúint an bhuachalla mhísciamhaigh i dtreo an dorais.

-Tá, a mháistir.

Sa phasáiste chualathas a ainm agus é á ghlaoch ón bhfaiche.

-Sargent!

-Rith leat, arsa Stiofán. Tá an tUasal Deasy ag scairteadh leat.

Sheas sé sa phóirse agus d'fhéach ar an moilleadóir ag dul faoi dheifir i dtreo na faiche scáinte mar a raibh glórtha géara ag imreas. Bhí siad roinnte ina bhfoirne agus tháinig an tUasal Deasy d'amhóga thar shoip fhéir agus a chosa faoi loirgneáin. Nuair a tháinig sé chomh fada leis an teach scoile scairt na glórtha arís. Chas sé a chroiméal feargach bán orthu.

-Céard atá ar siúl? ar seisean ag caint gan stad agus gan éisteacht.

-Tá Cochrane agus Halliday ar an taobh céanna, a dhuine uasail, arsa Stiofán de scairt.

-Ar mhiste leat fanacht i mo sheomra staidéir ar feadh nóiméid, arsa an tUasal Deasy, nó go gcuirfidh mé an scéal seo ina cheart.

Agus le linn dó dul go fústrach trasna na faiche ghlaoiigh a sheanghuth go dian:

-Céard atá oraibh? Céard é seo?

Scairt a nglórtha géara ina thimpeall ar gach taobh: iad ag bailiú timpeall air ina slua, solas gáifeach na gréine ag gealadh mhíl a chinn mhídhaithe. Bhí an seomra staidéir lán d'aer stálaithe toiteach agus de bholadh leathar caite liathdhonn na gcathaoireacha. Mar a bhí sé ag margáil anseo liom an chéad lá. Mar a bhí i dtosach agus atá anois. Tráidire bonn Stíobhartach ar an glár sleasa, taisce shuarach ó phortach: agus a bheas go deo. Agus sa bhosca spúnóg a bhí déanta de phluis chorra thréigthe, an dáréag apstal go seascair tar éis an soiscéal a theagasc do na gintlithe uile: le saol na saol. Coiscéim ghasa ar an bpóirse cloiche agus sa phasáiste. Stad an tUasal Deasy ag an mbord agus é ag séideadh amach a chroiméal bhreá.

-Ar dtús, ár socrú beag airgid, ar seisean.

Mura mian leat *An Lúibín* a fháil, cuir teachtaireacht dá réir chun rianach@optusnet.com.au.

If you do not wish to receive this newsletter, please send an email accordingly to rianach@optusnet.com.au.

Leagan simplithe

An chaint sa rang

Bhíomar ag caint le múinteoir Sinise in Melbourne. Múineann an teanga do dhaltáí i scoil phriobháideach in Melbourne. Ní bhacann sí le gramadach fhoirmiúil ach múineann sí le caint, comharthaí agus cluichí. Agus tá toradh iontach ar an obair.

Ní minic a mhúintear teanga ar an dóigh seo san Astráil. Ach bheadh sé mar leigheas ar an locht mhór atá ar mhúineadh na dteangacha sa tír seo agus ina lán tíortha eile. Ní chuirtear béim ar an teanga labhartha. Ní mór staidéar a dhéanamh ar an ngramadach ag pointe éigin, ach ar dtús caithfidh na páistí sult a bhaint as an teanga.

Ní scéal nua an scéal seo. Is mór an trua é sin, go háirithe nuair atá gá againn san Astráil le daoine a labhraíonn teangacha Áiseacha. Sa chuid is mó de na scoileanna tá na seanmhodhanna³ teagaisc á n-úsáid go fóill.

In Éirinn féin moltar go gcuirfí béim ar an gcaint sna bunscoileanna. Ach faoi láthair níl mórán múinteoirí ann a bhfuil Gaeilge ar a dtoil acu. Agus níl coras ann a chuirfeadh múinteoirí líofa ar fáil.

Is iontach an rud é teanga eile a bheith ar do thoil agat. Is féidir le gach duine é a dhéanamh. Níl le déanamh anois ach é sin a rá leis na scoileanna.

---

³ Seanmhodhanna – old methods